

Natal'ja Alekszandrovna Bondarenko

∴ Puskin Orosz Nyelvi Intézet, Moszkva

∴ b_natalia@mail.ru

MOSZKVAI ÉS SZENTPÉTERVÁRI SZALONOK A 19. SZÁZAD ELSŐ HARMADÁBAN AZ INTERKULTURÁLIS KAPCSOLATOK TÜKRÉBEN

The Importance of Salons in Moscow and St. Petersburg in the First Third of the 19th Century for the Development of Intercultural Links

A 19. század első harmadában Oroszország a nyugat-európai kultúrák tükrében, a velük való diskurzusokban határozza meg önmagát. A szalonok feladatuknak tekintették, hogy közvetítsék a nemességnek a nyugat-európai tudomány és műveltség eredményeit. A tanulmány foglalkozik A. P. Jelagina, J. A. Karamzina, J. P. Rosztopcsina szalonjainak szerepével. A munka felfedi Z. A. Volkonszkaja, A. N. Olenin, Mihail és Matvej Vjelgorszkij szalonjainak szerepét, melyeket P. Viardo, G. Berlioz, Clara és Robert Schumann, Mickiewicz és Liszt Ferenc is látogattak. A szalonok hangulata különleges atmoszférát, teret alkotott, ahol európai és oroszországi kiválóságok gazdagíthaták szellemi és intellektuális képességeiket.

Kulcsszavak: Oroszország, Nyugat-Európa, szalonok, intellektuális társalgás, műveltség

A 19. század első harmadában Oroszországra egyfajta önmegalkotási folyamat jellemző: a nyugati hatalomhoz igazodik a várostervezésben, zenében, filozófiában, oktatásban és művelődésben. Oroszország az európai kultúrák tükrében, a velük való diskurzusokban határozza meg önmagát. Az orosz szellemiség és a nyugati intelligencia, a nemesség orosz–francia kétnyelvűsége az orosz kulturális fejlődés alaptényezőjévé vált.

A szalonok láthatóvá tették az egyik megoldásra váró problémát: a nemeseknek meg kell ismernie a tudományban elért eredményeket és a nyugat-európai kultúrát. A 18. század közepén a szalonok jelentősége tudatosult az orosz magánéleti szférákban, melyek virágkorukat az 1820–30-as években érték el, amikor a nagyszámú társalgás, zenei estek, s összejövetelek a fővárosban és vidéken is egyaránt elterjedtek. A szalonokba látogatók neve az életmódbeli különbséget és a szalonok közösségi szerepét tükrözte. Az európai kultúra iránti érzékenységet tekintetében a szalonok eredeti, önmegalkotó és befolyásos helyekké váltak.

A szalonokra jellemző szokások az európai arisztokraták életmódja szerint alakulnak. A szalonokban történő fogadás a grand monde, vagyis az udvari és diplomáciai körök, a patrimoniális arisztokrácia tagjainak fogadása rendezett, kulturális dialógus rituáléja szerint történt, mely magába foglalta a hírek, olvasás, zene, performanszok, tánc tárgyköreit.

A szalonok életét a világban betöltött pozíciójuk, a megjelenő udvari körök és a családi összeköttetések határozták meg. A fogadásokat meghatározó, illendő viselkedés jellemző volt Anyicskov palotájára, P. Csaadajev moszkvai házára, Belozerszkij magánrezidenciájára, Beloszelszkij Tverszkaja utcai házára Moszkvában, és az egérfogónak nevezett szalonra, mely V. F. Odojevszkij tulajdonában volt. Az irányadó minták interpretálása, közvetítése változatos volt, és a szalonok látogatóinak eltérő intellektuális szintjén alapult. A. N. Olenin, E. A. Karamzina, A. F. Lvov, A. O. Szmirnova, D. F. Finkelman, Z. A. Volkonszkaja, valamint a Vielgorszkij fivérek szalonjaiban való fogadások egyedi, különleges hatást gyakoroltak a kortárs A. Sz. Puskin és M. I. Glinkára.

Meg kell említeni a szalonok kulturális életre tett többszintű hatását. Az oda látogatók az etikett előírásai szerint művelték a modern zenét, és képviselték a Blangini, Ferrari, Plantada olasz–francia szalonokban uralkodó stílust.

A levelek és a feljegyzések szerint a 19. század első harmadában az orosz kultúra kiválóinak élettere volt a szalon. A moszkvai és szentpétervári élet mint arisztokratikus fészek egyedi lelki értéket képviselt, mely érték az élet teljességét tükrözve megmutatkozott a szellemileg gazdag dialógusokban.

A nemesek közössége a kultúrák találkozásának volt a helye.

A nők fontos szerepet játszottak az orosz szalonok fejlődésében. (JIOTMAH 1994:13) Az egyik érzékeny „fokmérőik voltak a közösségi életnek”, magukba szíva az időszak jellemzőit. (JIOTMAH 1994:46) Ahogy a nők kiváltak a háztartásból, szerepük, pozíciójuk egyre elismertebbnek, értékesebbnek bizonyult a nemesek világában. Így a kultúra a nők kezébe került. (JIOTMAH 1994:48) A nők belépése az azelőtt férfiakénak nevezett világba az irodalom művelésével kezdődött. N. M. Karamzin és N. I. Novikov hatására a nők olvasókká váltak, egyfajta erkölcsi légkört teremtve az orosz társadalomban.

A 19. század legérdekesebb, illetve legatraktívabb szalonjai között meg kell említeni A. P. Jelagina, J. A. Karamzina, A. O. Szmirnova, J. M. Hitrova, J. P. Rosztopcsina szalonjait.

A legbefolyásosabb és legismertebb szalon Európában A. G. Laval grófné háza. A látogatók között híres zenészek és tudósok is voltak: az énekes A. Katalani és a hegedűművész P. Bijo. J. de Stalt 1812-ben fogadták ott, amikor N. M. Karamzin néhány részletet olvasott az *Orosz állam történetéből* („*Isztorija Goszudarsztva rosszizszkogo*”). A. Sz. Puskin pedig megismertette a közönséget *Borisz Godunov* néhány színével.

A húsz év alatt J. A. Karamzinának, N. M. Karamzin özvegyének háza volt a legmeghatározóbb Szentpétervár életében. Az ott összegyűltek magas szintű társalgást és eszmecsere-t folytattak – emlékezik vissza A. V. Mescserszkaja. (МЕЩЕРСКАЯ 1901:101)

A. P. Jelagina szalonja a moszkvai házban egyfajta „iskola volt a fiatal férfiak számára, ahol irodalmat tanítottak, és tudományos tevékenységre nevelték őket.” (КАНЕЛИН 1899: 121)

„A szórakozott Moszkvában/ Kártyajátékok hírében / A bálokon elhangzott szavak közt/ Kedveled Apolló játékát./ A múzsák és szépség királynője, / Te tartogatód lány karodban/ A sugallat mágikus joga-rát.” Ezeket a lelkes, rajongó szavakat A. Sz. Puskin Z. A. Volkonszkaja hercegnőnek szánta. P. A. Vjazemszkij, J. Baratszkij, A. Delvig és még sok más író, zenész látogatta szalonját, fiatalok és az intellektuális társalgás művelői gyülekeztek nála.

„Háza olyan volt, mint a zene világa – mágikus kastély, amikor átléped a küszöböt, hallod a konszanciát, amikor megérintesz valamit, hallod szavak ezreit visszhangozni. A falak is énekeltek, gondolatok, érzelmek, társalgások, mozgások – minden énekelt ott” – emlékezik vissza P. A. Vjazemszkij.

Az énekes és színésznő 1824-ben megnyitotta szalonját, majd bemutatta az olasz zenét, hozzájárult a *Nők Magazinja* (*Damskij Zurnal*) működéséhez, és szerette volna bemutatni Nyugat-Európának az otthon elérteket. I. Cvetajeva megjegyezte, hogy a szépművészeti Múzeum alapításának alapötlete Z. A. Volkonszkajától származik. Időközönként A. Mickiewicz is meglátogatta a házát. A *Dzjady* és a *Krimi szonettek* nagyon híresek voltak abban az időben. A Z. A. Volkonszkajának címzett leveleiben a moszkvai házban való találkozásaira emlékezik vissza. Vallomása szerint a kedves hercegnő levelei nagy hatással voltak rá.

Nincs kétség, hogy Volkonszkaja szalonja hozzájárult az orosz–olasz, lengyel–francia irodalmi és zenei kommunikáció tökéletesítéséhez..

Meg kell említeni A. N. Olenyinnak, a Közkönyvtár igazgatójának házát, aki tagja volt az Orosz Tudományos Akadémiának. (1763–1843) V. A. Szollogub is egyik állandó látogatója volt házának. Megjegyzi, hogy Olenyin, Karamzin és a Vielgorszkij-szalon jelentős hatással voltak rá. „Először tisztelni kezdtem a művészetet, majd megszerettem, harmadszor pedig megértettem.” (СОЛЛОГУБ 1869:5) A kortársak, F. Vigel, M. Piljev bizonyítékai szerint, A. N. Olenyin háza mindent magában foglalt, „híres volt a szentpétervári irodalomról és zenéről”. (ПЫЛЯЕВ 1889:410)

I. A. Krilov, O. A. Kiprenszkij, N. I. Gnedics és A. Sz. Puskin is látogatták a szalont, ahol olvasmányélményeikről és irodalmi jelenségekről beszélgettek. A. Gumboldt, aki szintén látogatta Olenyint, odaadással figyelte a ház egyedi hangulatát.

„Szombatonként Szentpétervár társadalmának felső tízezre találkozott ott, a csendes, tudás, gondolatok, harmónia, vendéglátás szentélyében” (СОЛЛОГУБ 1869:96) – írták V. F. Odojevskij szalonjáról. Lehetőségük volt arra is, hogy találkozzanak a Szibériából visszatért Shilling báróval, A. Sz. Puskinnal, M. I. Glinkával, Gessel, a kémia professzorával, N. V. Gogollal, a római Ciabatta énekművésszel, professzor P. A. Pletnevvel, I. P. Szaharovval, a *Skazanija russzkovo naroda* kiadójával és a hittérítő Iakinffel.

A szalonoknak, mint ahogyan a társadalomnak is, a nemzeti kultúra ápolása volt a célja. Ez vonatkozott a lengyel kultúrára is, amelynek őrzői és képviselői működtek Oroszországban. V. F. Odojevskij megismerkedett a híres zongoristával, Maria Szymanowskával, akivel az orosz írók és kritikusok Varsóban találkoztak. A *Levelek a zenéről* („*Pisxma o muzyke*”) szóló írásban Odojevskij visszaemlékezett Szymanowska tökéletes zongorajátékára. Véleménye szerint a legkiválóbb zenészek között is az első helyen állt a művésznő. Az orosz és lengyel kultúra képviselői, A. Orlovsky, J. Laskevics, T. Daskevics Szymanowskánál találkozott. De az odalátogatók között központi helyet Puskin és Mickiewicz foglalt el.

Meg kell említeni Mihael Jurjevics és Matvej Jurjevich Vielgorszkij szalonját. Az I. S. Bach kompozícióit játszó tehetséges orgona- és zongoraművész, Mihael Vielgorszkij egy értékes zenei mintát hagyott hátra az orosz közönség számára, hangsúlyossá téve az európai művészeti irányzatok jelentőségét. A 17–18. századi német és ausztriai zenei ízlés töltötte be az orosz mindennapokat. Ismertté vált Mozart g-moll szimfóniája, a közjáték Cherubini *Faniska* című operájából, töredék Beethoven *Krisztus az olajfák hegyén* című oratóriumából, német és francia zeneművészek Ch. Ph. Lafont, L. Shpor, F. Kreisler kompozíciói.

A 19. század húszas éveiben John Field, K. Lipiński, A. Atro játszottak a Mihailovska téri házban Szentpétervárott. 1830-ban S. Thalberg, L. Meyer, F. Byom, Z. Gijo is tiszteletüket tették a szalonban. 1840-ben P. Viardot, G. Berlioz, Clara és Robert Schumann, Liszt Ferenc játszottak ott. Beethoven szimfóniáit először mutatták be Oroszországban. V. F. Odojevskij Oroszország művészeti irányzatait tanulmányozva megállapította, hogy a Vielgorszkij fivérek házában zenei atmoszférája váltotta ki a legfontosabb változásokat az orosz közéletben.

Nyitányok, szimfóniák, együttesek, kórusok karmestereként M. Jurjevics megszilárdította a zene erejét. Miután az európai zenészek, G. Berlioz, Liszt Ferenc és F. Schumann meglátogatták a Vielgorszkij-házat, mély tisztelettel írtak róla, értékelve a zene és műveltség iránti szeretetüket. (БЕРЛЮОЗ 1967:648) Berlioz A. F. Lvovnak írt levelében (1848) kifejezte a ház egyedi atmoszférájának hatását, és az ott fellépő zenészekre tett benyomásokat. „Ó, Oroszország és szívélyes fogadtatása, irodalmi és művészeti szokásai. Miért vagy ilyen meszsze?...” (СТАСОБ 1954: 89)

A zenei esteken Európa ismert alakjai tanulták az orosz zeneszerzők, Mih. Vielgorszki, A. A. Aljabjev, A. J. Varlamov, A. L. Guriljov, M. I. Glinka különböző kompozícióit. Liszt Ferenc írta át zongorára M. Vielgorszki, A. A. Aljabjev *Fülemülését*, M. I. Glinka darabjait.

Nehéz felbecsülni Vielgorszki szalonjának történelmi és kulturális értékét. Amikor az orosz közönség és zenészek még nem voltak felkészülve a művészeti életre, a zene iránti szeretet már pislákolat a kiváló és művelt Vielgorszki testvérek és V. F. Odojevszki házában.

Moszkva és Szentpétervár szalonjainak különleges atmoszférája egyedi teret hozott létre, amelyben az intellektuális dialógusok, valamint az orosz és a nyugat-európai kultúra kiválóságai megszilárdították és tudatosították a művészeti értékeket.

IRODALOM

- АРОНСОН М., С. Рейсер, *Литературные кружки и салоны*, Ленинград, 1929
 БЕРЛИОЗ Г. *Мемуары*, 2-е изд. В 2-х тт, Москва, 1967
 КАНЕЛИН К.Д., А.П.Елагина, *Сочинени*. Санкт Петербург, 1899, Т. 3
 КОМИССАРЕНКО С.С., *Культурные традиции русского общества*, Санкт Петербург, ГУП, 2003.
 ЛОТМАН Ю.М., *Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII -начало XIX вв.)*, Санкт Петербург, 1994
 МЕЩЕРСКАЯ А.В., *Воспоминания*, 1901. кн. 1
 ПЫЛЯЕВ М.И., *Старый Петербург*, Санкт Петербург, 1889
 РАПАЦКАЯ Л.А., *История русской музыки. От Древней Руси до „серебряного века”*, Москва, 2001.
 СОЛЛОГУБ В.А., *Воспомяя о кн. В.Ф.Одоевском*, Москва, 1869
 СТАСОВ В., *Ф. Лист, Р.Шуман, Г.Берлиоз в России*, Москва, 1954
 ЩЕРБАКОВА Т., *Михаил и Матвей Виельгорские*, Москва, 1990
 ФИНДЕЙЗЕН Н., *Гр.М.Ю.Виельгорский* // Русская музыкальная газета, 1906, 35-36, 37
 TOVROV Jessica, *The Russian Noble Family*, Garland Publishing Inc., New York and London, 1987

(A tanulmányt angol nyelvről *Janovics Mária* fordította magyarra. A Puskin-idezetet és a szövegben szereplő más orosz nyelvű részleteket, illetve tételeket *Draginja Ramadanski* ültette át magyar nyelvre.)